

В ПОЛЬСЬКО-ШЛЯХОЦЬКІЙ І АВСТРИЙСЬКО-ЦІСАРСЬКІЙ НЕВОЛІ.

(З нагоди 150 річниці прилучення Галичини до Австрії 1772 р. і 20 річниці великого хліборобського страйку в Галичині 1902 року.)

(Продовження.)

Реформи і "патенти" цисаря Йосифа II.

Австрійсько-цисарське правління, бачучи, що старі порядки ніяк довше не можуть існувати і в державі пахне проливом крові, ринуло ратувати себе перед загибеллю. В роках 1781, 1786, 1787 і 1789 цисар Йосиф II. проголосив для народу реформи і "патенти", після котрих відділяють ся рустикальні (селянські) землі від домініальних (панських).

Переведення поділу землі на рустикальні і домініальні, а то, що всі ті грунта, котрі в 1786 р. були "мужичькими", на разі ті Йосифові "патенти" поклали остільки кірпачам, що і умираючому "патентованій" медицині д-р. Горбатого.

Зараз же по смерті Йосифа галицька шляхта взяла ся нівецьти реформи і "патенти" небищика: Для польської шляхти в державі не було ані влади, ані контролю. За часів Леопольда I. в перших роках Франца I. шляхта загорнула селянські грунта силою і допущала ся над селянами всяких безправств. Державний уряд був тоді "зайнятий" війною з Францією і діючи не бояли ся його паперових наказів і "погроз". Придворний декрет і "пригадування" з років 1798, 1804, 1811 і 1827, що діючи не сміють забирати рустикальних земель і прилучувати їх до своїх, були безвартісні. Шляхта була завжди протинна урядовим постановам; вона перешисала реакційний цисарський двір. Всі ті реформи для шляхти були нічим іншим, лише гвалтом і вона давала трималя всі землі в своїх руках і після "права" карала селян гришми і клада на його спину до "десяти" бруків без попереднього дозволу старости.

В 1817 р. цисар Франц I. віддав Галичину і забрав з собою опакані жалі і скарги. Бідних селян; зібравши всі ті жалі і скарги; цисар поставив їх до своєї найяснішої кишені і здох нес і селяни не бачили ніколи цисарської ласки. Для своїх же підданих на конгресі в Любліні цисар лишив такі пам'ятні "ласкаві" слова, коли говорив до професорів: "не потребує вчених аде вірних підданих". Такі слова-цисаря не то що для професорів, але і для "мудрої" шляхти були не смачні. Сі слова цисаря, се свідчення, як він дбав про тодішніх шкільників і виховане його "підданих".

В 1823 р. цисар знов переїздив Галичину, але не тому, щоб побачити селянські сини "спини" від панських бруків, але тому, щоб в Чернівцях побачити цисаря Александра. І сини, разом знов селяни зносили до цисаря свої жалі і скарги про їх кривди і тісноту. Цисар і цисар знов забрав ті жалі і скарги і склав їх до своєї найяснішої кишені та обіщав селянам свою цисарську ласку. Вкінці селяни діждали ся того, що по 60 роках цисарських "патентів" і "ласк" вернули ся ті самі порядки, в яких народ жив ще перед першим поділом Польщі.

"Демократичні" голоси за знесенням панщини.

По скасованню польської держави Польки з часта поривали ся до відбудовання "вольної" польської держави: "ад тогда до тогда". Але всякі їх пориви, навіть з оружем в руках, кінчили ся невдачею. Навіть велике їх повстання в 1830-31 рр., при симпатії Західної Європи, і при неврагності Прусії і Австрії — по кількісній боротьбі повстанця 70.000 армія випустила оруже з рук і піддала ся цареві Миколі.

По невдачній повстанні 1830-31 рр. Галичину заняла польська еміграція, яка далі збирала сили до відбудовання "вольної" Польщі. Але робити революцію без селянської помічі було неможливим, а щоб позискати "мужиків", голо-

шено для них знесення панщини і роздання їм даром всієї землі. В цілій Галичині основувало "демократичні" товариства, які голосили селянам нові "демократичні" кличі. Вже в 1832 р. основано польське Демократичне Товариство (основане польськими емігрантами), яке того-ж року, 31. марта в своїм маніфесті голосило: "Без рівності нема свободи, бо де єдине не вільно робити того, що вільно друти, там мусить бути з одного боку неволя а з другого боку деспотизм". "Бог дав землю для всіх людей, мужикам належить ся правом власності та землі, котру вони управляють..." Інший-же маніфест того товариства з року 1836 голосив: "Народ польський обдурений з усіх прав, пригнаний темнотою, нуждою і неволею, управляє дотепер в крівавім поті на чужу користь землі, котру йому перед віками виділи, а в провінціях, котрі Москва ще давніше загорнула, іде невіддільний, яко власність землі, враз із нею на продаж. Страдаюча і упокорена в ній людськість домагає ся справедливости. На голос сей глухі його угнітаєлі". Наведеним словам не бракує нічого, але як би такі кличі проголосили нині укр. селяни в Східній Галичині, то певно, що всі би пішли до польської "демократичної" тюрми, а автори такого маніфесту повисли би на польській "демократичній" шибениці.

Проти пол. Демокр. Товариства, як опозиції, виступила польська еміграційна шляхта, згуртована в товаристві "Зедночене". Виставила свою "демократичну" програму, яка рівняла ся програмі Демократичного Товариства. Програма ся була виставлена так поступово тому, щоб перше поконати Дем. Тов., а опісля аж "Зедночене", мало виставити свою нову шляхоцьку програму. Але члени Дем. Тов. виступили до боротьби проти своєї опозиції і пішли між "мужиків" і голосили знесення панщини, але се знесення панщини — голосили члени Дем. Тов. — може наступити аж тоді, коли вони зроблять повстання і відбудуть самостійну Польщу. От такі то були польські "демократи". Перше ті "мужики" пролий кров за самостійну Польщу, а опісля, знов пани будуть бити булами в твою спину і скажуть даліше китаги панщиниане ярмо.

По невдачній "демократичній" експедиції Заївського і Ко. з кількома відділами з Галичини до Росії в 1833 р., австрійський уряд почав польоване на польських "демократів" по цілій Галичині. Таке польоване відбувало ся через кілька літ. Роблено нічні ревізії по дворах і хатах і піймали "емігрантів" вислано з Галичини до Росії. До Східної Галичини, до Чортківщини, державний уряд прислав Франца Краттера з Черновців з цілю шпійською машиною і військом. Після деяких оповідань то в всім польовано брали участь і "мужики". Вони вишукували "демократів" і доносили на них до "найближчих урядів. А щоб "мужиків" ще більше заохотити до сего польовання, Краттер виплачував їм "нагороду" по 10 зл. р. за кожного пійманого "демократа". Після сук нагород "мужиків" не тільки що нападати на двори, але і на подорожних по гостиницях і незнайомих і доставляли їх Краттеру. Такі початки були почали ся в чортківщині. Але опісля грошева "нагорода" була скоро перемінена в розказ, який "мужики" виконували вже не з "охоти" за десятку, а з боязні, щоб і їх не арештовано і не посаджено до "Іванонової" в Чорткові.

В дальших роках повстають по галицьких містах тайні польські товариства, в яких гуртовано також молодіж "вільних шкіл. Цілю сих тайних

товариств було відбудоване "вольної" Польщі, а щоб і мужиків позискати на свою сторону, то дурили їх знесенням панщини, а навіть для тих-то "Русинів-мужиків" оди "Русин", ім'єнем М. Попель, написав поему: "Русин на празнику". В часті тої поеми такий попіл посяяний: "З давніх давен жие Русин в неволі і нещастю; з давен давна гніе шию перед панами, котрі його в пута вбивають і в ярмо запрягають". А ще даліше в тім попілі блищить ся: "Відки-ж панок має мати того брда, щоб нас на панщину виганяти, нашу кров пити, нами як волами свої нині орати, а навіть продати нас, як скотне? Чи-ж він на сей світ не прихотів такий слабій і смертельний, чи-ж не родить ся такий голій як і кожний з нас? А тимчасом він нами робить, гонить, всю з нас бере і дре, потому що марнотравить а ми бідні в біді все. Хіба-ж він не має так як хлопці нін і рук, щоб працювати, спити жати, на хліб-заробити". А коли не годен робити, то нехай як жебрак на кучах приїде до хлопів з торбами, а хлоп йому дасть кусень хліба. Але най не здавай, бо і на него-приїде час. На загладу отже панам! А з другого боку німецькі урядники накладають на хлопів податки, беруть рекрутів і здирають хлопів ще гірше як "пані". Най-же продають і Німці!" А ще даліше в тім попілі починає палати така любов:

"Полік наш брат, з ним нам жити, а хто би нас хотів розлучити, того "чвертуй і січи"... Отже всім нам треба знати, що Польки і Русини жили все як два брати, все рівні". Розумієть ся, що тут не іде мова не про Полька, "брата" чорнороба, а "брата" ділчича і магната. (Після сеї "заповіді" Петлюра чертував і всіх тих українців, що хотіли розлучити ся з пано-братами Польками-ділчичами, що хотіли прилучити Східну Галичину до Радянської України. Після сеї "заповіді" поступали і Петлюра і всі українські, гончі пани.) Нарешті з того попілу вибухає така буря: "Повстаньмо отже; доки будемо ждати? Витині Німців наїзників, а славних ділчичів, бо то Німці і їх парди панам правдо панщини над нами". За мість народови сказати правду про польських панів гнобителей, то "Полік" зазиває "мужиків", щоб вигнали Німців і аж опісля діждуть ся "славних віків". (Такісамі кличі голосив і голосить Петлюра, Петрушевич і всі капіталістичні наймити, вони говорять: витині і висімі більшевіків а опісля "ми" дамо вам "вільну" Україну.) Та в давнині "мужики" не зовсім розуміли ся на фарбованих лисах, то нині добре розуміють, що між паном і чорноробом нема братерства, але що між ними існує класова боротьба, що "мужик" і пан се вогонь і вода.

(Даліше буде.)

Людендорф а большевики.

БЕРЛІН, 7. вересня. — Ген. Людендорф перестерігає Франції, щоб не зменшувала своєї армії з огляду на небезпеку, яка грозить з боку большевиків. В розмові з кореспондентом Людендорф заявив, що він волить пановане Франції чим большевиків. Людендорф перестерігає перед шкідливим розоруженням Німеччини, бо се доведе до вибуху заворушень, з чого скористає Троцький, який тільки чекає на хвилину, коли німецькі комуністи покинуть на поміч большевиків.

Декрет в справі некоммуністичної преси.

В розгарті революції радянська влада закрила була всі без винятку некоммуністичні журнали. Тепер, коли небезпека контрреволюції минула, вишлов декрет, підписаний видним комуністичним журналістом А. І. Риковим, на основі якого можна старати ся о дозвіл на некоммуністичні органи преси, що вони підпадають цензурі.

ЛЕНІН ПРО НОВУ ЕКОНОМІЧНУ ПОЛІТИКУ.

(З промови Леніна на XI З'їзді Р.К.П. 1922 р.)

I.

Цілий-минулий рік пережили ми під знаком нової економічної політики. Ми мусили приступити, бо грозила нам фінансова криза і інші подібні події, які тільки в малому степені були залежні від нашої волі.

До всіх наших міркувань про нову економічну політику, для зібрання досвідів минулого року, для виснованя практичних наук на будучий рік, уважаю дуже важним, взяти під увагу отсі основні річі.

По перше нова економічна політика (НЕП) є для нас важна як пробний камінь того, що починає витворювати звязки між нашою і селянською господаркою. В попередній добі революції, коли ціла наша увага і всі наші сили були звернені на майже цілковито запряженні для боротьби з наїзниками, неможливо було займатися тимі справами, як вони сего вимагали. Чи могли ми думати тоді про них? Можна була і треба було не зважати на них тоді, коли перед нами стояли наглі, негайні, безпосередні завдання боротьби з великими силами світового імперіалізму, який грозив нам заглодою.

Але та однозгідність думки, з якою Р.К.П. на попередньому з'їзді рішила піти на шлях нової економічної політики, є доказом того, що справа вже цілком дозріла до нових підходів в справі проблемів соціалістичної господарки. Люди дуже ріжних поглядів, які ріжко оцінювали подорож, прийшли одначе дуже скоро, без ніяких вагань, до однозгідних заключень, що треба створити нову основу для соціалістичного будівництва і що неминуча є до того нова економічна політика.

На основі тих умовин, які витворили повенні політичні і партійні події, так само в краях культурного Заходу, як також у колоніях, ми перш відерли ся в твердиню буржуазного світа. Се зробили ми в країні, коли не найбільше відстає, то в кожному разі в країні найбільше відстає під економічним оглядом. Величезна більшість наших селян, то дрібні власники, що ведуть індивідуальну господарку. І ціла та будова, яку ми на початку змогли поставити, вводили бодай по часті в життя нашу програму комуністичної спільності, — ціла та будова стояла наче на дощ, поза рамами того всього, що діяло ся в найширших масах селянства.

Ми накладали на селян великі тягарі, оправдуючи їх потребами війни. Та ми робили помилки, яких не можна було оминити. Селяни, коли їх взяли ці цілість, всіма зрозуміли ту тверду конечність, зрозуміли, що ті великі тягарі, які на них наложено, були конечні для оборони робітничо-селянської влади, перед поворотом ділчича, перед побідою капіталізму, який грозив знищенням всіх здобутків революції. Але не було звязи між новою господаркою, яку ми хотіли створити, успішним фабричним капіталізмом, який закладав радянський господарств, не було згідності між тою новою господарською системою а селянським господарством.

А чи є вона в сій хвилині? Ні, нема її ще. Ідемо до того. І ціле значіння НЕП-у, якого на преса дошукують ся всіоди, тільки не там, де його шукають, лежить в тому і тільки в тому, щоб знайти ту нитку, яка би получила НЕП з селянською господаркою, яка керує життям мільйонів, злучила з тим новим устрем, який ми почали будувати з найбільшими зусиллями, — але і без знання, але всіма ми його почали творити на соціалістичних принципах, на нових засадах продукції і поділу сеї продукції.

Мусимо зясувати собі, що ми зробили в сьому напрямі. Чи зуміли ми бодай по часті створити ту нитку — не

руйнуючи того, що ми хоч зле, та всітаки зачали вже будувати.

Будуємо новий економічний лад разом з селянством. Дуже часто мусимо вести перебудову того, що вже було зроблено попередньою працею. Ми повинні поступати так, щоб селянські маси бачили ясно, що існує тривкий звязок між тим, що ми робимо в імі майбутніх соціалістичних ідеалів а їх теперішнім життям, нечувано тяжким, нужденим і повним муки. Мусить бути звязок між нашою соціалістичною працею, яку ми ведемо на ґрунті великого промислу і в різництві, а тою працею, яку виконує кожний селянин в нужді, не філософуючи багато, бо деж йому до філософії, йому, якому, грозить маревом страшної голодової смерті. Треба, щоб кожний звичайний, найпростіший працюючий зрозумів, що в його житті щось змінить ся, та йде до кращого, і то змінить ся не так, як се було за старою, вже поваленою ладом, коли кожда зміна на краще обіймає тільки малу частину селян, і була, получена з великими муками, згубними і насильством, яких ні один селянин в Росії не забув і через десятки літ не забуде. Ми мусимо доказати селянинові, що починаємо від того, що для нього є зрозумілим, відомим і доступним при його нужді, а не від чогось, що, з його точки погляду, є далеке; майбутнє, фантастичне. Ми мусимо йому доказати, що потрохому йому допомогли, що в тяжкій хвилі, хвилі, коли марні його добутки, тісне його біда і докучає голод, комуністи дають йому правдиву поміч. Або докажемо йому се, або він нас пішло до всіх чортів. То є певне. І тут є зміст НЕП-у, основа цілої нашої нової економічної політики і тут найважливіша політична вказівка на майбутній рік.

Селянин не відкаже нам свого кредиту. Селянин у своїй масі дає нам свою згоду: "так, коли не вмієте, пожемо ще, може навчить ся", міркує він. Але той кредит не може бути невичерпним. Про се треба пам'ятати і, користаючи якраз з нього, треба спішити ся, не забувати про се, що зближаєть ся момент, коли хлопський край зажадає сплати готівкою, скаже нам: "О се вже стільки місяців і стільки літ відсували ми речинці сплати, а ви, шабонні володарі, чи знайшли вже правдивий і рішучий спосіб допомогти нам, чи маєте спосіб витягнути нас з бід, нужди, голоду і знищення? Чи можете і вмієте се нам доказати? От який іспит рішучий про все остаточно; і про долю НЕП-у і про долю комуністичної влади.

Нас обходить передовсім найбільшій справи. Чи зуміємо doprowadити їх до кінця? Коли наш відворот був правильний, то треба наші ряди скріпити, зібрати разом і йти вперед. Відворот робили ми разом з селянськими масами і треба тепер разом з ними, сторазів поволіше, але рішучо і твердо йти вперед так, щоб ціла та маса бачила, що все таки не робимо вже відвороту, а навпаки ідемо вперед, а тоді наша справа не пропаде; ніякі сили в світі не переможуть її. Нова економічна політика дозволяє нам з цілою ясністю і рішучістю зробити власне такий висновок. Якоді зрозуміємо, великанську небезпеку, яку криє в собі НЕП, і всі сили наші звернемо на слабі точки, тоді сповним наше завдання.

Злучити ся з селянством, з масами працюючих і посувати ся разом з ними вперед, без порівняння вільний, як ми про се мріяли, але так, щоб дійсно ціла маса йшла з нами — отсе наш шлях. А тоді і приписане того руху наступити в певному моменті та велике, про яке ми тепер навіть мріяти не можемо. Отсе, на мою думку, перша, найважливіша основна політична наука нової економічної політики.

ТЕОРІЯ ОДНО, А ЖИТЕ ДРУГЕ.

(Малій фейлетон.)

(Кореспонденція до "Українських Робітничих Вістей".)

Коли я був молодим і захоплювався ідеями нової філософії, то мій покійний дід говорив мені: "Знаєш, дитино, теорія одне, практика-ж інше — друге". І в доказ своєї теорії наводив мені багато прикладів з життя.

Але-ж тоді я не міг добре зрозуміти діда. Можливо, що сі приклади були мало яскраві, занадто сірі.

Пролетів десяток літ. Часи перемінли ся. Будучи за межами території Польщі, я познайомив ся з польською конституцією: "Щаслива держава, що має таку широкую демократичну конституцію", думав я. "Ось і моя бідна, мила Холмщина віддихне, візьметь ся за культурно-національну працю"... Я мріяв...

Приїхав на свою батьківщину, пригнінув ся до життя українського населення на Холмщині. Пригнінув ся і згадав, що покійний дід говорив правду. Дійсно, теорія одне, а життя друге. Зараз бачу, що теорія мого діда — аксіома.

Ось наведу лиш пару прикладів і побачите, що мій покійний дід говорив правду:

1. Теорія — польська конституція (не 3 мая, а сама по-себе, з гололочи 17. марта XX віку. Бельведерська на "демократичній підкладі" каже (арт. 108), що громадяни мають право вступати в коаліції, скликати зібрання, засновувати товариства, союзи, а жите — повітові сапрати старости навіть не дають дозволу Холмщакам для зібрання для обговорювання справ відносно заснованя приватних шкіл, кооператив, читалень, драматичних гуртків.

2) Теорія — арт. 110 польської конституції каже, що польські громадяни, які належать до меншості, по їх національності, релігії і мові, мають рівне право з останими громадянами, себто польської національності. Мають право засновувати на свій рахунок благодійні, релігійні і громадські інституції, школи, школи виховання, мають право надзороку над ними, ними завідувати, свободно користуватись в них

рідною мовою... Так само кахолодувався ідеями нової філософії, то мій покійний дід говорив мені: "Знаєш, дитино, теорія одне, практика-ж інше — друге". І в доказ своєї теорії наводив мені багато прикладів з життя.

Теорія — арт. 97 сеї славної конституції дає свободу особи, арт. 100 — недоторканість помешкання, арт. 105 — свободу друку, арт. 106 — тайну кореспонденції, арт. 108 — право скликати зібрання, засновувати товариства, а жите — польська брудна, жандармерія кожний день арештовує, бе українське населення на Холмщині, грубо в кождо годину дня і ночі виваєть ся до помешкання, робить туси. Про свободу друку не смій й думати. Кожний лист "розвіряний". Про зібрання не може бути й мови. Всіх Українців називають большевиками, бачуть в них своїх ворогів. Бють, насилують, обдирають, знищують ся над українським населенням і дивують ся, що воно відноситься до них неприхильно. "Радять виїхати до "своєї" Росії.

Так робить ся у нас на обездоленій, всіма забутий Холмщині.

Чи сі приклади показали тобі, мій дитино, ріжницю між теорією а житем? Як сіх прикладів мало, раджу заглянути на Холмщину, там їх побачиш багато більше, як зрок на небі.

Дмитро Болдучук.

Холмщина, 2. VIII. 1922 р.

"ГРОМАДСЬКА ГОСПОДАРКА" В СУДОВІЙ ВИШНІ.

(Кореспонденція з Галичини до "Укр. Роб. Вістей".)

Обертаючись по всім усюдам та оглядаючи теперішнє жите Галичини, заобсервував я цікаві річі в деяко з нашої галицько-української інтелігенції. Вона, говорючи загально, претендує на ведене перед у т. з. національно-визвольної боротьби. Склад її загальною місарю, чоловіка, який кілька місяців пізніше (в маю 1919 року), підчас української влади, потрапив заявити "Гробі Воле, аж Галицьке дієліє".

На сім становищі він потрапив акинути таку штуку своїм громадянам: забравши касу Народного Дому з собою, тоді, як польська окупційна влада забрала місто; вернувши назад громадянам гроші по розгарті галицької армії купувалися за безцінь — на фунти. Із забраних грошей Народного Дому сеї панок витягнув собі таку суму, яку потребував на прожиття в чужім місті, тоді, як наші громадяни гинули від кулі на фронтах, дихнули з голоду і холоду, або навіть сиділи за українською решіткою за "рабунком" майна польського ділчича (такіх випадків було багато). В дійсності ели хто і взяв дещо, то тільки тому, що не мав що їсти.

І сей огидний тип директора, при піддержці таких самих як і сам одинок, сидить спокійно і тепер у місті на посаді, нищить своєю злодійською го, сподаркою громадські інституції, а що найгірше, обмовляє чесних, потерпілих підчас революційного руху людей.

Того пана директора округують люди, які "відважно воюють за свободу" (найбільш докличене на 4-й сторіні.)